

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

МХИТАРЯН АРМЕН МАРАТОВИЧ

УДК 342.9

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ
ЗА ОЗНАКОЮ ІНВАЛІДНОСТІ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент

Соболь Євген Юрійович,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка,

завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Гречанюк Сергій Костянтинович,

Тернопільський національний економічний університет,

завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

кандидат юридичних наук, доцент

Шатрава Сергій Олександрович,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

професор кафедри адміністративної діяльності поліції

Захист відбудеться «24» жовтня 2017 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «___» _____ 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. М. Куркова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Більшість цивілізованих країн світу обрали демократичний напрям розвитку державності, який ґрунтується на засадах поваги до честі та гідності кожної особи, належному забезпеченні основоположних прав і свобод з боку уповноважених органів публічної влади. У Загальній декларації прав людини, прийнятій та проголошеній Організацією Об'єднаних Націй, наголошено, що всі люди мають право на рівний захист від будь-якої дискримінації, а також підбурювання до вчинення подібних дій. Особливої правової охорони потребують особи з інвалідністю, які, зважаючи на системні захворювання фізичного, психологічного чи інтелектуального характеру, не можуть самостійно й повною мірою реалізувати та відстояти свої конституційні права, задовольнити законні інтереси. У зв'язку із цим, будучи занепокоєною важкими умовами, з якими стикаються особи з інвалідністю, у тому числі піддаються численним або множинним формам дискримінації за різними ознаками, світова спільнота у Конвенції про права осіб з інвалідністю закріпила тезу про заборону дискримінації щодо цієї категорії осіб.

Наша держава, прагнучи долучитися до Європейського співтовариства як на правовому, так і на ментальному рівнях, останніми роками здійснює значну кількість реформ із метою напрацювання ефективного механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. У законодавчому просторі окрема увага приділяється особам з інвалідністю, до яких склалася неоднозначна позиція у вітчизняному суспільстві, що призводить до частих випадків принизливого та грубого ставлення до них, у тому числі з дискримінаційними проявами. Зважаючи на зазначене, відповідні органи державної влади та органи місцевого самоврядування, використовуючи сукупність наявних легітимних правових засобів, намагаються попередити та протидіяти дискримінації осіб з інвалідністю.

Разом з тим, в Україні спостерігається стійка тенденція до неналежного забезпечення прав і свобод людей з інвалідністю, все частіше трапляються випадки нерівного ставлення до них, насамперед у сфері працевлаштування та зайнятості, доступу до соціальної інфраструктури. Така ситуація зумовлена низкою чинників, серед яких: нерозвинутість положень Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»; формалізований характер положень щодо протидії дискримінації у більшості відповідних нормативно-правових актах; відсутність злагодженої взаємодії уповноважених представників влади між собою, а також із інститутами громадянського суспільства в окресленій сфері; неврегульованість адміністративної відповідальності за вчинення дискримінаційних дій та ін.

Питання забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб з інвалідністю з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування є предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як: Н. П. Коробенко, А. М. Куца, С. В. Пасічніченко, Є. Ю. Соболев, В. С. Тарасенко, М. В. Чічкань, Л. П. Шумна та ін. Безпосередньо науковий аналіз щодо визначення поняття, видів і форм дискримінаційних проявів у суспільстві відносно різної категорії громадян здійснювали

С. О. Артюх, О. В. Вашанова, О. Ю. Гузь, В. П. Єлагін, Л. Е. Каменкова, Г. С. Ліхоносова, О. В. Макарова, Н. М. Мітіна, Л. О. Мурашко, З. П. Равлінко, І. С. Сухарук, І. М. Твердовський, І. Ю. Федорович, Г. О. Христова та ін.

Деякі аспекти реалізації адміністративно-правових засобів протидії порушенням прав і свобод людини та громадянина в окремих сферах життя суспільства розглядалися багатьма вченими, серед яких: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, С. М. Алфьоров, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородін, Г. В. Грянка, В. О. Іванцов, В. Л. Коваленко, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, О. О. Леонідова, С. В. Петков, Р. С. Мельник та ін.

Викладене свідчить про постійну увагу наукової спільноти до вирішення проблем реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів різної категорії осіб, зокрема інвалідів, з боку органів публічної влади. Водночас слід констатувати, що різні аспекти застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності розглядалися неналежним чином, насамперед у межах аналізу більш широких теоретико-правових питань. Таким чином, неналежна розвинутість нормативно-правового забезпечення щодо попередження та протидії дискримінації за ознакою інвалідності адміністративно-правовими засобами, а також необхідність проведення монографічного дослідження в окресленій сфері зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає основним положенням Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 № 706, та плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495). Тема дисертації відповідає Переліку перспективних напрямів кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, затвердженому Постановою Президії Національної академії правових наук України від 18.10.2013 № 86/11.

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є формулювання поняття, визначення видів, напрямів та порядку застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також вироблення висновків, пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- з'ясувати правову сутність дискримінації за ознакою інвалідності;
- схарактеризувати поняття та види адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю;
- розглянути основні положення антидискримінаційного законодавства та з'ясувати його місце в системі нормативно-правового забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю;
- розкрити владні повноваження окремих державних правозахисних інституцій щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності;
- проаналізувати практику застосування адміністративно-правових засобів

протидії дискримінації в окремих сферах реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю;

– встановити та схарактеризувати форми взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності;

– з'ясувати міжнародні стандарти та проаналізувати зарубіжний досвід застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю;

– визначити напрями подальшого розвитку адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів осіб з інвалідністю органами публічної влади.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засоби протидії дискримінації за ознакою інвалідності в Україні.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження становить сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, використано такі методи: *діалектичний* – для з'ясування правової сутності та змісту дискримінації за ознакою інвалідності, а також адміністративно-правових засобів протидії таким діям (підрозділи 1.1, 1.2); *логіко-семантичний* – для поглиблення понятійно-категоріального апарату у сфері практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності у різних сферах життя суспільства (підрозділи 1.1, 1.2, 3.2); *формально-юридичний* – для розгляду правового регулювання щодо забезпечення принципу недискримінації осіб з інвалідністю (підрозділ 1.3); *системно-структурний* – для визначення та характеристики повноважень суб'єктів публічного та приватного права, уповноважених на запобігання та протидію дискримінації (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *групування і класифікації* – для визначення видів адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності, а також з'ясування форм взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності (підрозділи 1.2, 2.3); *порівняльно-правовий* – для з'ясування пріоритетів запозичення позитивного зарубіжного досвіду застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю (підрозділ 3.1); *моделювання, аналізу та синтезу* – для з'ясування правових проблем і вироблення висновків та пропозицій щодо вдосконалення практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дисертації становлять рішення Європейського суду з прав людини щодо порушення принципу недискримінації осіб з інвалідністю; рішення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за індивідуальними скаргами громадян щодо вчинення дискримінаційних дій щодо осіб з інвалідністю; узагальнення практичної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням, присвяченим адміністративно-правовим засобам протидії дискримінації за ознакою інвалідності. У

результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків та пропозицій, зокрема:

уперше:

– сформульовано авторське поняття адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності – це врегульований нормами адміністративного законодавства правовий інструментарій, характерний для заходів адміністративного примусу, який застосовується у нормотворчій та правозастосовній діяльності уповноважених органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових і посадових осіб з метою реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів людей з інвалідністю, а також попередження та боротьби з адміністративними правопорушеннями з дискримінаційних мотивів щодо даної категорії осіб;

– з'ясовано основні адміністративно-правові засоби протидії дискримінації осіб з інвалідністю, а також надано їх класифікацію за такими ознаками: сферою застосування; тривалістю застосування; колом осіб; суб'єктами застосування; метою застосування;

– визначено та схарактеризовано форми взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства під час здійснення організаційно-практичних заходів із застосування окремих адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності;

удосконалено:

– аргументацію щодо напрямів застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності у сферах працевлаштування та зайнятості, доступності до об'єктів соціальної інфраструктури, у тому числі архітектурної, транспортної та інформаційної доступності;

– положення Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», зокрема щодо розширення переліку форм дискримінації, конкретизації та розширення повноважень відповідних органів публічної влади у сфері протидії дискримінації, процедури доказування у справах про дискримінацію;

– обґрунтування позиції щодо створення відокремленого антидискримінаційного органу в Україні – Національної комісії з попередження та протидії дискримінації, який входить до системи органів виконавчої влади;

– наукові підходи до нормативно-правового забезпечення інформаційної взаємодії уповноважених органів публічної влади під час попередження та протидії дискримінації за ознакою інвалідності, а також спільного застосування відповідних адміністративно-правових засобів;

дістало подальшого розвитку:

– формулювання понять та визначення правового змісту таких категорій, як: «дискримінація», «особа з інвалідністю», «дискримінація за ознакою інвалідності», «адміністративно-правові засоби захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина», «сприяння дискримінації», «дискримінація за спорідненістю»; «оголошений намір здійснювати дискримінацію»; «відмова у розумному пристосуванні» та ін.;

– характеристика положень антидискримінаційного законодавства, з розподілом

його на дві групи нормативно-правових актів, залежно від прямого чи опосередкованого регулюючого впливу його норм на попередження та протидію дискримінації осіб з інвалідністю;

– визначення адміністративно-правового статусу та специфіки діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю та Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю щодо попередження та протидії дискримінації осіб з інвалідністю;

– з'ясування позитивного зарубіжного досвіду практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності з метою розгляду можливості включення його положень до вітчизняного законодавства;

– пропозиції про внесення змін і доповнень до низки нормативно-правових актів щодо підвищення ефективності попередження та протидії дискримінації осіб з інвалідністю з боку суб'єктів, наділених такими повноваженнями згідно із законодавством України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що науково-теоретичні положення, висновки та пропозиції цього дисертаційного дослідження можуть використовуватися у:

– *науково-дослідній роботі* – для подальшої розробки актуальних проблем застосування адміністративно-правових засобів уповноваженими органами публічної влади з метою попередження та протидії дискримінації за ознакою інвалідності (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *нормотворчості* – для вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності (акт впровадження Відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю Адміністрації Президента України);

– *правозастосуванні* – для вдосконалення практики застосування уповноваженими органами публічної влади адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності, а також покращання взаємодії з окремими інститутами громадянського суспільства (акти впровадження Кагарлицької місцевої прокуратури Київської області та громадської організації «Київський правозахисний альянс»);

– *навчальному процесі* – для проведення лекційних та семінарських занять у вищих навчальних закладах з таких навчальних дисциплін: «Актуальні проблеми теорії адміністративного права» та «Актуальні проблеми адміністративної відповідальності» (акти впровадження Науково-дослідного інституту публічного права та Харківського національного університету внутрішніх справ).

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на таких науково-практичних конференціях: Актуальні проблеми національного законодавства (м. Кіровоград, 8 жовтня 2015 р.); Актуальні проблеми національного законодавства (м. Кіровоград, 10 грудня 2015 р.); Актуальні проблеми національного законодавства (м. Кропивницький, 18 жовтня 2016 р.); Верховенство права та правова держава (м. Ужгород, 21-22 жовтня 2016 р.); Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України (м. Київ, 21-22 жовтня 2016 р.);

Теоретичний аналіз і наукові дослідження юриспруденції у світовій науці (м. Київ, 16-17 грудня 2016 р.)

Публікації. Основні результати дисертації викладено у 12 наукових працях, з яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях України, одна – у науковому виданні зарубіжної країни, шість – тези виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 201 сторінку, з яких 175 сторінок основного змісту. Робота містить список використаних джерел із 187 найменувань на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; зазначено мету, задачі, об'єкт і предмет, а також методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо їх апробації та публікацій.

Розділ 1 «Теоретико-правові аспекти протидії дискримінації за ознакою інвалідності» складається з трьох підрозділів, присвячених з'ясуванню правової природи та змісту дискримінації за ознакою інвалідності, розгляду видів адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю, а також характеристиці антидискримінаційного законодавства в системі нормативно-правового забезпечення прав і свобод цієї категорії осіб.

У *підрозділі 1.1. «Правова сутність дискримінації за ознакою інвалідності»* з урахуванням юридичної словникової та довідникової літератури, низки наукових позицій з'ясовано сутність правової категорії «дискримінація», яку запропоновано розуміти, як навмисне позбавлення або обмеження громадянських, політичних та інших прав і свобод окремих осіб або певних соціальних груп за будь-якою ознакою, крім випадків, коли таке позбавлення або обмеження має законодавчо обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Розкрито характерні особливості прямої та непрямой дискримінації, а також акцентовано на відмінності між ними з метою з'ясування, у разі необхідності, оптимальних шляхів кваліфікації цих діянь відповідними уповноваженими органами публічної влади.

Сформульовано поняття «особа з інвалідністю» та визначено основні ознаки цієї категорії громадян, зокрема: наявність стійкого розладу фізичного чи психічного здоров'я, зумовленого захворюванням, травмою або вродженими дефектами; зниження або втрата здатності, порівняно з іншими людьми, належним чином обслуговувати себе, самостійно пересуватися, спілкуватися, виконувати трудову функцію; можливе ускладнення взаємодії та комунікації із зовнішнім середовищем та членами соціуму. Окремо акцентовано на процедурі проходження медико-соціальної експертизи, визначеної Кабінетом Міністрів України.

Наголошено на тому, що у процесі забезпечення верховенства права та законності у країні відповідним органам публічної влади слід звертати увагу не лише на формальну боротьбу з дискримінацією як однією із основних форм

порушення прав і свобод особи, але й на важливість подолання негативних наслідків від вчинення таких дій, тобто можливість соціального виключення дискримінованих людей. Отже, поодинокі випадки дискримінації осіб з інвалідністю є переважно малопомітною проблемою, водночас множинний її характер призводить до соціальної реінтеграції значної групи населення, які мають фізичні, психічні чи інтелектуальні відхилення здоров'я, та потребує пильної дієвої уваги з боку всього громадянського суспільства.

Визначено, що дискримінацією за ознакою інвалідності є будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження людей зі стійким розладом функцій організму, метою або результатом якого є навмисне позбавлення або обмеження їх прав, свобод та законних інтересів у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-якій іншій сфері суспільного життя, крім випадків, коли таке позбавлення або обмеження на законодавчому рівні визнається легітимним та доцільним.

У підрозділі 1.2. «Поняття та види адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю» з'ясовано сутність реалізації державних зобов'язань позитивного та негативного характеру щодо протидії дискримінації осіб з інвалідністю, з огляду на специфіку застосування сукупності відповідних адміністративно-правових засобів. Розширено розуміння сучасної владно-управлінської та розпорядчої діяльності органів публічної влади, спрямованої на забезпечення ефективного функціонування окремих складових правозахисного механізму в Україні.

Спираючись на дослідження низки наукових праць у галузі теорії держави та права, розглянуто зміст правових засобів та констатовано, що вони є складними правовими інститутами, які охоплюють основні ланки суспільного управління, спрямовують, розвивають та забезпечують більшість відносин, які склалися у соціумі, за допомогою законодавчо закріпленого інструментарію. З'ясовано специфіку врегулювання юридичних засобів за допомогою норм адміністративного права, а також визначено основні ознаки таких засобів, зокрема: суб'єктами застосування завжди є органи публічної влади; реалізуються в адміністративно-правовому порядку; мають на меті забезпечення реалізації та захисту прав і основоположних свобод людини та громадянина.

Обґрунтовано, що адміністративно-правові засоби протидії дискримінації застосовуються у межах здійснення заходів адміністративного примусу щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, серед яких більш детально розглянуто три види таких заходів: адміністративно-запобіжні заходи, заходи адміністративного припинення та адміністративні стягнення. Запропоновано адміністративно-правові засоби протидії дискримінації за ознакою інвалідності розуміти, як урегульований нормами адміністративного законодавства правовий інструментарій, характерний для заходів адміністративного примусу, який застосовується у практичній діяльності відповідних органів публічної влади, з метою реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів осіб з інвалідністю, а також попередження та боротьби з адміністративними правопорушеннями з дискримінаційних мотивів щодо даної категорії осіб.

З'ясовано та схарактеризовано основні адміністративно-правові засоби протидії дискримінації за ознакою інвалідності, а також розроблено їх класифікацію за такими групами: сферою застосування; тривалістю застосування; колом осіб; суб'єктами застосування; метою застосування.

Підрозділ 1.3. «Антидискримінаційне законодавство в системі нормативно-правового забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю» присвячений аналізу нормативно-правового забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, у тому числі законодавства щодо боротьби з дискримінацією осіб з інвалідністю. Зважаючи на сучасні стійкі проблеми соціальної дезадаптації та неможливості самостійного досягнення належного рівня життя інвалідів, з боку держави запроваджено правові положення соціального та пенсійного забезпечення, а також вчинення позитивних дій в окремих сферах відносно окресленої категорії осіб. Такі умови сприяють зменшенню потенційних загроз порушення основ рівності різної категорії громадян, оскільки покращують особам з інвалідністю перспективи обирати належні умови праці, відновлення здоров'я, а також відпочинку. Більше того, за ефективної реалізації соціальної політики передбачається не лише вчинення спеціальних тимчасових заходів органами публічної влади, що переслідують мету усунення нерівності у можливостях для особи реалізовувати належним чином основоположні права і свободи, але й можливість поновити порушені права, а також притягнути винних осіб до юридичної відповідальності.

Визначено, що антидискримінаційне законодавство увібрало в себе нормативно-правові акти, у яких акцентується на засадах недопущення дискримінаційних дій у найрізноманітніших сферах суспільного життя. Проаналізовано відповідне законодавство щодо інвалідів у сферах працевлаштування та зайнятості, доступу до державної служби, охорони здоров'я, надання медичних послуг та проведення реабілітаційних заходів, соціальних послуг, отримання середньої та вищої освіти. Особлива увага приділена розгляду спеціального законодавства щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності, зокрема законів України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Розділ 2 «Практика застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу практичної діяльності окремих органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо застосування ними адміністративно-правових засобів протидії дискримінації в окремих сферах реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю, а також характеристиці основних напрямів та форм взаємодії представників публічної влади з інститутами громадянського суспільства в окресленій сфері.

У підрозділі 2.1. «Владні повноваження окремих державних правозахисних інституцій щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності» визначаються та характеризуються повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю та Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю щодо попередження та протидії дискримінації за ознакою інвалідності. Констатовано, що омбудсман – один

з обов'язкових елементів правозахисного механізму держави, який, базуючись на засадах незалежності та неупередженості, гарантує можливість захистити та відновити порушені права і свободи будь-якої особи. Саме тому в Україні прийнято спеціальний закон, яким зазначену посадову особу наділено значними повноваженнями, зокрема у сфері моніторингу та контролю за дотриманням рівних можливостей відносно осіб з інвалідністю.

Розглянуто організаційні засади діяльності та структуру секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. При цьому особливу увагу зосереджено на правовому статусі його представника з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності, який першочергово реалізує можливість застосування низки адміністративно-правових заходів з метою виявлення та припинення фактів неналежного поведіння з особами за ознакою інвалідності. Проаналізовано порядок подачі та розгляду індивідуальних скарг громадян на вчинення дискримінаційних дій, а також здійснювані заходи реагування цих посадових осіб, зокрема ініціювання перед уповноваженими органами державної влади притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Аргументовано, що діяльність Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю є важливою складовою правового механізму боротьби з нерівністю щодо інвалідів, реалізацією їхніх прав і свобод. Водночас, ця інституція виконує на сьогодні переважно представницькі функції на вітчизняній та зарубіжній арені, пов'язані з обговоренням актуальних питань інвалідів. Отже, на думку дисертанта, такий стан речей є доволі суперечливим, оскільки без реального та своєчасного адміністративного впливу у разі виявлення фактів дискримінації нівелюватиме більшість намагань покращити життя цієї категорії осіб.

З'ясування повноважень нової правозахисної інституції у нашій державі – Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю, засвідчили, що ця посадова особа переважно виконує інформаційно-аналітичні та представницькі функції. Крім того, незважаючи на проведення системного моніторингу додержання прав і законних інтересів інвалідів та вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень, у законодавстві регулюється лише можливість звернення до уповноважених органів державної влади, які вживають відповідних адміністративно-правових засобів.

У підрозділі 2.2. *«Застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації в окремих сферах реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю»* з'ясовується специфіка застосування відповідних адміністративно-правових засобів основними суб'єктами, наділеними повноваженнями щодо попередження та протидії дискримінації за ознакою інвалідності, у тому числі органами державної влади, серед яких: Міністерство соціальної політики України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України, Фонд соціального захисту інвалідів, Державна служба України з питань праці, Державна архітектурно-будівельна інспекція України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, окремі структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, а також виконавчі органи сільських, селищних, міських та обласних рад.

Визначено сфери суспільного життя, в яких найчастіше спостерігаються дискримінаційні прояви щодо осіб з інвалідністю, насамперед сфери працевлаштування та зайнятості, доступності до об'єктів соціальної інфраструктури, архітектурної, транспортної та інформаційної доступності, вищої освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. Схарактеризовано базові правові засоби протидії дискримінації, які реалізуються відповідними органами державної влади з метою недопущення та відновлення порушених прав і свобод інвалідів.

Окрема увага приділена повноваженням Фонду соціального захисту інвалідів, який здійснює адміністративно-правовий вплив на фізичних і юридичних осіб з метою недопущення дискримінаційних проявів щодо цієї категорії громадян. Схарактеризовано певні адміністративно-правові засоби попередження дискримінації, зокрема процедура обов'язкової державної реєстрації підприємств, установ, організацій, а також фізичних осіб, що використовують найману працю; обов'язок юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які використовують найману працю, звітувати до Фонду соціального захисту інвалідів щодо зайнятості та працевлаштування інвалідів; накладення адміністративно-господарських санкцій за невиконання встановлених нормативів робочих місць для працевлаштування інвалідів.

Серед адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності з боку Державної служби України з питань праці розглянуто такі, як: проведення перевірки виробничих, службових, адміністративних приміщень та об'єктів виробництва роботодавців з метою виявлення та фіксації фактів порушення прав і законних інтересів осіб з інвалідністю; одержання від роботодавців і посадових осіб пояснень, висновків про результати проведення експертних обстежень, звітів про причини порушень законодавства щодо інвалідів та про вжиття заходів для їх усунення; залучення співробітників правоохоронних органів до здійснення заходів з державного контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість осіб з інвалідністю.

Акцентовано, що у сучасних реаліях повноцінний доступ до інформації є гарантією належного розвитку людини, а тому особи з інвалідністю не мають залишитися осторонь цих цивілізаційних процесів. Проаналізовано повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, наділеної відповідними владними повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації у даній сфері, серед яких: нагляд за дотриманням телерадіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги вимог законодавства у галузі телерадіомовлення; офіційний моніторинг телерадіопрограм; застосування в межах своїх повноважень санкцій відповідно до закону, у тому числі призупинення чи відкликання ліцензій телерадіомовлення та ліцензій провайдерів програмної послуги.

У підрозділі 2.3. «Взаємодія органів державної влади з інститутами громадянського суспільства щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності» зосереджена увага на питаннях співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями та іншими зацікавленими представниками суспільства щодо попередження й протидії дискримінації за

ознакою інвалідності. Констатовано, що діяльність в окресленій сфері органів публічної влади у нашій країні є недостатньо ефективною без підтримки широких верств населення.

Зазначено, що взаємодію публічних і приватних суб'єктів у сфері протидії дискримінації за ознакою інвалідності слід розглядати як дієву концентрацію законодавчо передбачених спільних зусиль уповноважених представників державної влади і місцевого самоврядування та зацікавлених інститутів громадянського суспільства з метою досягнення єдиного суспільно корисного результату у вигляді публічного консенсусу, що передбачає забезпечення належних умов реалізації та захисту прав та свобод інвалідів, а також створення ефективного адміністративно-правового механізму недопущення порушення антидискримінаційних принципів, визначених нормами міжнародного права.

Аргументовано, що основними формами взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності є консультації з громадськістю; публічні громадські обговорення; діяльність громадських рад та колегій при центральних і місцевих органах виконавчої влади; створення та діяльність тимчасових робочих груп; організація та проведення громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади; спільний моніторинг виконання антидискримінаційного законодавства у різних сфер реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів інвалідів; дослідження громадської думки з окресленої проблематики.

Розділ 3 «Удосконалення практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності» складається з двох підрозділів та присвячений визначенню оптимальних шляхів удосконалення застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю в Україні з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду та міжнародних стандартів в окресленій сфері.

У підрозділі 3.1. *«Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю»* проаналізовано законодавство окремих держав у сфері попередження та протидії дискримінаційним проявам з боку органів публічної влади із застосуванням владних повноважень, у тому числі Азербайджана, Білорусі, Великобританії, Казахстану, Молдови, Німеччини, Таджикистану, Франції, Узбекистану. З'ясовано можливі шляхи подальшого розвитку антидискримінаційного законодавства України з урахуванням відповідних правових положень зазначених зарубіжних країн.

Акцентовано на тому, що міжнародне законодавство в галузі прав людини спрямоване на захист усього комплексу прав, свобод і законних інтересів будь-якої особи без дискримінації, що уможливорює для них вільне, безпечне, спокійне і здорове життя. Водночас, низка провідних міжнародних організацій, насамперед ООН та Рада Європи, напрацювали та розвинули дієвий правовий механізм подолання проявів принизливого та неповажного ставлення до інвалідів у суспільстві. Розглянуто повноваження основних правозахисних інституцій, які мають право застосовувати, зокрема й адміністративно-правові, засоби протидії дискримінації інвалідів: ООН – Консультативний комітет Ради у правах людини

ООН, Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю, Управління Верховного комісара ООН з прав людини; Рада Європи – Європейський суд з прав людини, Організація з безпеки та співробітництва в Європі; ЄС – Агентство ЄС з основних прав, Європейський омбудсмен, Європейське поліцейське управління, Євроюст.

Визначено доречність розгляду можливості імплементації до законодавства України правових положень окремих зарубіжних країн щодо здійснення адміністративно-правових засобів протидії дискримінації інвалідів. До них віднесено: внесення змін та доповнень до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», які стосуються питань чіткої регламентації діяльності суб'єктів, наділених повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, введення понять «множинна дискримінація», «віктимізація», «дискримінація за асоціацією» та ін.; створення незалежної державної структури, подібної до Ради з попередження і ліквідації дискримінації та забезпечення рівності Республіки Молдова; розвинення національної системи спеціальних заходів у сфері позитивної дискримінації з урахуванням директив ЄС; передбачення адміністративної відповідальності за вчинення дискримінаційних правопорушень; доопрацювання правового механізму взаємодії компетентних органів державної влади під час запобігання та протидії множинній дискримінації за ознакою інвалідності.

У підрозділі 3.2 «Напрями розвитку адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності» запропоновано шляхи вдосконалення практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації щодо осіб з інвалідністю, а також відповідні зміни і доповнення до законодавства України.

Обґрунтовано, що сучасні реалії неналежної боротьби держави у сфері дискримінаційних проявів відносно різної категорії громадян свідчать про необхідність створення відокремленого антидискримінаційного органу в Україні – Національної комісії з попередження та протидії дискримінації. Основними завданнями цього органу є реалізація контрольних повноважень щодо діяльності уповноважених органів публічної влади з дотримання антидискримінаційного законодавства, а також забезпечення координації їх дій у сфері попередження та протидії дискримінації у суспільстві.

Окремо зауважено, що налагодження інформаційної взаємодії у межах вертикалі публічної влади є одним із найголовніших чинників запобігання дискримінації за ознакою інвалідності. Зокрема, йдеться про необхідність видання спільних наказів відповідних центральних органів виконавчої влади у сфері реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю з питань узгодження організаційно-правових, інформаційних, фінансових та інших аспектів попередження і протидії дискримінації інвалідів.

Дисертант дотримується позиції, що адміністративне деліктне законодавство безпосередньо не передбачає відповідальності за дискримінацію, отже, нагальним є усунення цієї правової прогалини у спосіб включення до КУпАП ст. 186⁸ «Порушення законодавства про запобігання та протидію дискримінації». Також слід розвинути відповідні повноваження Уповноваженого Президента України з прав

людей з інвалідністю щодо запобігання та протидії дискримінації та Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю шляхом передбачення у КУпАП ст. 188⁴⁹ «Невиконання законних вимог Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю та Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю».

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретико-правове узагальнення та нове вирішення наукового завдання щодо визначення і вдосконалення практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності в Україні. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. До основних з них можна віднести такі.

1. Дискримінацією за ознакою інвалідності є будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження людей зі стійким розладом функцій організму, метою або результатом якого є навмисне позбавлення або обмеження їхніх громадянських прав у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-якій іншій сфері повсякденного життя суспільства, крім випадків, коли таке позбавлення або обмеження має законодавчо обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

2. Під адміністративно-правовими засобами протидії дискримінації за ознакою інвалідності слід розуміти врегульований нормами адміністративного законодавства правовий інструментарій, характерний для заходів адміністративного примусу, який застосовується у нормотворчій та правозастосовній діяльності уповноважених органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових і посадових осіб з метою реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів людей з інвалідністю, а також попередження та боротьби з адміністративними правопорушеннями з дискримінаційних мотивів щодо даної категорії осіб.

Основними адміністративно-правовими засобами протидії дискримінації за ознакою інвалідності є: 1) розроблення нормативно-правових актів з урахуванням принципу недискримінації осіб з інвалідністю, а також перевірка відповідності їх положень за допомогою антидискримінаційної експертизи; 2) здійснення перевірок, а також системного моніторингу діяльності підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності щодо дотримання принципу недискримінації осіб з інвалідністю; 3) видача приписів щодо заборони вчинення дій, які порушують права, свободи та законні інтереси осіб з інвалідністю; 4) своєчасне реагування на індивідуальні скарги фізичних осіб щодо виявлених фактів вчинення дискримінаційних дій за ознакою інвалідності; 5) виявлення фактів порушення антидискримінаційного законодавства посадовими та службовими особами органів публічної влади, та у разі доведення провини – застосування до них дисциплінарних стягнень; 6) складання протоколів про адміністративні правопорушення, а також притягнення винних осіб до відповідальності за вчинення проступків з дискримінаційних мотивів; 7) реалізація адміністративних методів стимулювання у

суспільстві щодо дотримання законодавства у сфері реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів осіб з інвалідністю.

3. Класифікація адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності включає такі групи: а) за сферою застосування: у сфері працевлаштування та зайнятості; у сфері освіти; у сфері охорони здоров'я; у сфері архітектурної та транспортної доступності; у сфері доступності до соціальної інфраструктури; у сфері доступності до загальнодоступних товарів і послуг; б) за тривалістю застосування: тимчасові; постійні; в) за колом осіб: застосовані до фізичних осіб; застосовані до юридичних осіб; застосовані до посадових і службових осіб органів публічної влади; г) за суб'єктами застосування: застосовані органами державної влади; застосовані органами місцевого самоврядування; д) за метою застосування: спрямовані на попередження порушень антидискримінаційного законодавства; спрямовані на виявлення фактів порушень антидискримінаційного законодавства; спрямовані на припинення порушень антидискримінаційного законодавства; спрямовані на притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

4. Антидискримінаційне законодавство слід розділити на дві групи: а) нормативно-правові акти, які своїм регулятивним впливом уможливають належну реалізацію та захист прав і свобод визначеної категорії осіб, опосередковано сприяють попередженню та протидії дискримінації за ознакою інвалідності; б) нормативно-правові акти, які за допомогою свого регулятивного впливу безпосередньо забезпечують створення та реалізацію організаційно-правових механізмів попередження та протидії дискримінації за ознакою інвалідності.

5. Інститути Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю та Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю є складовими елементами правозахисного механізму держави, які, базуючись на засадах незалежності, гарантують можливість захистити та відновити порушені права і свободи будь-якої особи з інвалідністю. Ефективність їхньої діяльності забезпечується наданням статусу державного службовця та передбаченням у законодавстві необхідних правових інструментів для виконання покладених на них обов'язків.

У сфері запобігання та протидії дискримінації ці особи наділені правом застосовувати низку адміністративно-правових засобів з метою виявлення та припинення фактів неналежного поведіння з особою за ознакою інвалідності. Насамперед йдеться про системний моніторинг діяльності підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, здійснення планових і позапланових перевірок спеціалізованих закладів перебування інвалідів з метою контролю за дотриманням принципу недискримінації, а також вжиття заходів реагування на скарги щодо дискримінаційних проявів з боку окремих фізичних і юридичних осіб.

6. Основними суб'єктами владних повноважень, які забезпечують попередження та боротьбу з дискримінаційними проявами щодо інвалідів є Міністерство соціальної політики України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України, Фонд

соціального захисту інвалідів, Державна служба України з питань праці, Державна архітектурно-будівельна інспекція України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, окремі структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних та міських рад.

Вибір застосовуваних адміністративно-правових засобів протидії дискримінації щодо інвалідів визначається з урахуванням специфіки окремих спрямувань реалізації прав і свобод даної категорії осіб. Найбільш дискримінаційними слід вважати сфери працевлаштування та зайнятості, а також доступності до об'єктів соціальної інфраструктури, у тому числі архітектурної, транспортної та інформаційної доступності. Прояви неповаги до інвалідів характерні також для закладів освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

7. Взаємодію суб'єктів публічного та приватного права у сфері протидії дискримінації за ознакою інвалідності слід розглядати як дієву концентрацію законодавчо передбачених спільних зусиль уповноважених представників публічної влади та зацікавлених інститутів громадянського суспільства з метою досягнення єдиного суспільно корисного результату у вигляді публічного консенсусу, що передбачає забезпечення належних умов реалізації та захисту прав, свобод інвалідів, а також створення ефективного правового механізму недопущення порушення антидискримінаційних принципів, визначених нормами міжнародного права.

Основними формами взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності є такі: 1) консультації з громадськістю та публічні громадські обговорення проектів нормативно-правових актів у сфері протидії дискримінації; 2) діяльність громадських рад та колегій при центральних і місцевих органах виконавчої влади, спрямованих на вироблення спільної позиції з окремих напрямів реалізації та захисту прав і свобод інвалідів; 3) створення та діяльність тимчасових робочих груп для вирішення найбільш актуальних питань у сфері протидії дискримінації за ознакою інвалідності; 4) організація та проведення громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади щодо дотримання ними принципу недискримінації; 5) спільний моніторинг виконання антидискримінаційного законодавства у різних сферах реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів інвалідів; дослідження громадської думки з окресленої проблематики.

8. Можливими шляхами подальшого розвитку антидискримінаційного законодавства України з урахуванням правових положень окремих зарубіжних країн, у тому числі Великобританії, Молдови, Німеччини, Франції, у частині удосконалення практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації інвалідів є чітка регламентація діяльності суб'єктів, наділених повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, введення поняття множинної дискримінації, дискримінації за асоціацією та ін.; створення незалежної державної структури у сфері протидії дискримінації; розвинення національної системи спеціальних заходів у сфері позитивної дискримінації з урахуванням директив ЄС; передбачення адміністративної відповідальності за вчинення дискримінаційних правопорушень; доопрацювання правового механізму взаємодії

уповноважених органів публічної влади щодо запобігання та протидії множинній дискримінації за ознакою інвалідності.

9. Законодавство України у сфері попередження та протидії дискримінації є одним із найбільш розвинутих на пострадянському просторі, однак значною мірою не відповідає міжнародним стандартам. З урахуванням цього правове регулювання застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності потребує подальшого вдосконалення за такими напрямками:

9.1. Внести зміни та доповнення до: а) Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», у тому числі доповнити цей нормативно-правовий акт новими положеннями: ст. 6¹ «Заборона дискримінації у сфері зайнятості», ст. 6² «Заборона дискримінації у сфері освіти», ст. 6³ «Заборона дискримінації щодо доступності до об'єктів соціальної інфраструктури», ст. 6⁴ «Заборона дискримінації щодо доступності до загальнодоступних товарів і послуг», ст. 9¹ «Повноваження Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю щодо запобігання та протидії дискримінації», ст. 11¹ «Повноваження Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю щодо запобігання та протидії дискримінації», ст. 11² «Повноваження Національної комісії з попередження та протидії дискримінації», ст. 14¹ «Доказування у справах про дискримінацію»; б) Законів України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про звернення громадян», КАСУ, КЗпП, КУпАП та ін.; в) низки підзаконних нормативно-правових актів, що стосуються відповідної діяльності окремих органів публічної влади в частині реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

9.2. Затвердити спільними наказами Міністерства соціальної політики України, Національної комісії з попередження та протидії дискримінації, Фонду соціального захисту інвалідів, Державної служби України з питань праці, Міністерства освіти і науки України та інших уповноважених центральних органів виконавчої влади організаційно-правові, інформаційні, фінансові та інші аспекти попередження та протидії дискримінації інвалідів.

9.3. Постановою Кабінету Міністрів України затвердити План дій з попередження та протидії дискримінації до 2020 року, в якому окремим розділом закріпити питанням осіб з інвалідністю.

9.4. Створити відокремлений антидискримінаційний орган в Україні – Національну комісію з попередження та протидії дискримінації, який входитиме до системи органів виконавчої влади.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мхитарян А. М. Адміністративно-правові засади запобігання порушенню прав і свобод дитини-інваліда в сім'ї. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Випуск 3-2. Т. 4. С. 88-92.

2. Мхитарян А. М. Понятие и правовое содержание запрета и противодействия дискриминации по признаку инвалидности. *Право и Закон*. 2016. №4. С. 107-112.

3. Мхитарян А. М. Реалізація державної правової політики у сфері реабілітації інвалідів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. №4. С. 60-63.

4. Мхитарян А. М. Владні повноваження окремих державних правозахисних інституцій щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2016. №2. С. 133-138.

5. Мхитарян А. М. Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні в сучасних умовах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. №1. С. 89-92.

6. Мхитарян А. М. Шляхи покращення реалізації адміністративно-правових засобів протидії дискримінації інвалідів в Україні з урахуванням міжнародних стандартів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. №1. С. 144-148.

7. Мхитарян А. М. Адміністративно-правові засоби протидії дискримінації інвалідів у сфері безперешкодного доступу до соціальної інфраструктури. *Актуальні проблеми національного законодавства: Збірник матеріалів науково-практичної конференції* (Кіровоград, 8 жовт. 2015 р.). К.: КДПУ, 2015. С. 46-49.

8. Мхитарян А. М. Адміністративно-правові засоби протидії дискримінації інвалідів у сфері зайнятості. *Актуальні проблеми національного законодавства: Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції* (Кіровоград, 10 груд. 2015 р.). К.: КДПУ, 2015. С. 65-68.

9. Мхитарян А. М. Протидія дискримінації за ознакою інвалідності у сфері реалізації трудових прав громадян. *Актуальні проблеми національного законодавства: Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції* (Кропивницький, 18 жовт. 2016 р.). К.: КДПУ, 2016. С. 69-74.

10. Мхитарян А. М. Сутність адміністративно-правового забезпечення прав і свобод інвалідів. *Верховенство права та правова держава: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Ужгород, 21-22 жовт. 2016 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 94-97.

11. Мхитарян А. М. Окремі напрями реалізації правозахисного механізму з боку органів публічної влади. *Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 21-22 жовт. 2016 р.). К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 92-94.

12. Мхитарян А. М. Визначення базових міжнародних стандартів щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності. *Теоретичний аналіз і наукові дослідження юриспруденції у світовій науці: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 16-17 груд. 2016 р.). К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 53-56.

АНОТАЦІЯ

Мхитарян А. М. Адміністративно-правові засоби протидії дискримінації за ознакою інвалідності в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено теоретико-правовому аналізу та практиці застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, характеристиці антидискримінаційного законодавства в системі нормативно-правового забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, а також з'ясуванню основних спрямувань запозичення позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн в окресленій сфері з урахуванням відповідних міжнародних стандартів.

Розглянуто правову сутність дискримінації за ознакою інвалідності. Сформульовано поняття та схарактеризовано види адміністративно-правових засобів протидії дискримінації осіб з інвалідністю. З'ясовано владні повноваження окремих державних правозахисних інституцій щодо протидії дискримінації за ознакою інвалідності, а також проаналізовано практику застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації в окремих сферах реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю. Зроблено загальні висновки та сформульовано законодавчі пропозиції щодо вдосконалення практики застосування адміністративно-правових засобів протидії дискримінації за ознакою інвалідності.

Ключові слова: адміністративно-правові засоби, особи з інвалідністю, права і свободи осіб з інвалідністю, протидія дискримінації, органи публічної влади.

АННОТАЦІЯ

Мхитарян А. М. Административно-правовые средства противодействия дискриминации по признаку инвалидности в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Научно-исследовательский институт публичного права, Киев, 2017.

Диссертационное исследование посвящено теоретико-правовому анализу административно-правовых средств противодействия дискриминации инвалидов со стороны органов государственной власти и органов местного самоуправления, характеристике антидискриминационного законодательства в системе нормативно-правового обеспечения прав и свобод лиц с инвалидностью, а также разработке направлений реализации позитивного законодательного опыта отдельных зарубежных стран в анализированной сфере с учетом соответствующих международных стандартов.

Под административно-правовыми средствами противодействия дискриминации по признаку инвалидности предложено понимать урегулированный нормами административного законодательства правовой инструментарий, характерный для мероприятий административного принуждения, которое применяется в нормотворческой и правоприменительной деятельности уполномоченных органов государственной власти и органов местного самоуправления, их служебных и должностных лиц с целью реализации и защиты прав, свобод и законных интересов людей с инвалидностью, а также предупреждения и борьбы с административными

правонарушениями по дискриминационным мотивам относительно данной категории лиц. Очерчены и охарактеризованы основные административно-правовые средства противодействия дискриминации по признаку инвалидности, а также разработана их классификация.

Определены полномочия Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, Уполномоченного Президента Украины по правам людей с инвалидностью и Правительственного уполномоченного по правам лиц с инвалидностью относительно предупреждения и противодействия дискриминации по признаку инвалидности. Аргументировано, что в сфере предотвращения и противодействия дискриминации эти лица наделены правом применять административно-правовые средства с целью выявления и прекращения фактов неподобающего обращения с лицами по признаку инвалидности. Речь идет о системном мониторинге деятельности предприятий, учреждений и организаций независимо от формы собственности, осуществления проверок специализированных заведений пребывания инвалидов с целью контроля за соблюдением принципа недискриминации, а также осуществлении мероприятий реагирования на жалобы относительно дискриминационных проявлений со стороны отдельных физических и юридических лиц.

Основными субъектами властных полномочий, которые обеспечивают предупреждение и борьбу с дискриминационными проявлениями относительно инвалидов являются Министерство социальной политики Украины, Министерство инфраструктуры Украины, Министерство здравоохранения Украины, Министерство образования и науки Украины, Фонд социальной защиты инвалидов, Государственная служба Украины по вопросам труда, Государственная архитектурно-строительная инспекция Украины, Национальный совет Украины по вопросам телевидения и радиовещания, отдельные структурные подразделения местных государственных администраций, исполнительных органов сельских, поселковых и городских советов. Отмечено, что выбор применяемых административно-правовых средств противодействия дискриминации относительно инвалидов определяется с учетом специфики отдельных направлений реализации прав и свобод данной категории лиц.

Сосредоточено внимание на вопросах сотрудничества органов государственной власти и органов местного самоуправления с общественными организациями и другими заинтересованными представителями общества относительно предупреждения и противодействия дискриминации по признаку инвалидности. Сделаны выводы, что деятельность в исследуемой сфере органов публичной власти в нашей стране является недостаточно эффективной без поддержки широких слоев населения. Отмечается, что взаимодействие публичных и частных субъектов в сфере противодействия дискриминации по признаку инвалидности следует рассматривать как действенную концентрацию законодательно предусмотренных совместных усилий уполномоченных представителей государственной власти, местного самоуправления и заинтересованных институтов гражданского общества с целью достижения единственного общественно полезного результата в виде публичного консенсуса, который предусматривает обеспечение надлежащих условий реализации и защиты прав, свобод инвалидов, а также создания эффективного административно-правового механизма недопущения нарушения антидискриминационных принципов,

определенных нормами международного права.

Проанализировано законодательство отдельных государств в сфере предупреждения и противодействия дискриминационным проявлениям со стороны органов публичной власти с применением властных полномочий, в том числе Азербайджана, Беларуси, Великобритании, Казахстана, Молдовы, Германии, Таджикистана, Франции, Узбекистана. На основании проведенного исследования определены возможные пути дальнейшего развития антидискриминационного законодательства Украины с учетом соответствующих правовых положений названных зарубежных стран. Сделаны общие выводы и сформулированы законодательные предложения относительно совершенствования практики применения административно-правовых средств противодействия дискриминации по признаку инвалидности.

Ключевые слова: административно-правовые средства, лица с инвалидностью, права и свободы лиц с инвалидностью, противодействие дискриминации, органы публичной власти.

SUMMARY

Mkhitaryan A. M. Administrative and legal means of combating discrimination on the basis of disability in Ukraine. – On the rights of the manuscript.

This is for scientific degree of candidate of legal sciences on specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – Research Institute of Public Law, Kyiv, 2017.

This research focuses on theoretical and legal analysis and practice of the use of administrative and legal means of combating discrimination on the basis of disability by state authorities and local self-government bodies, the characterization of anti-discrimination legislation in the system of normative legal provision of the rights and freedoms of persons with disabilities and the elucidation of the main directions of the borrowing of positive legal experience of certain foreign countries in the defined sphere taking into account the relevant international standards.

The paper is considered the legal nature of discrimination on the basis of disability. Formulated the concept and characterize the types of administrative and legal means of counteracting discrimination against persons with disabilities. Revealed the authoritative powers of certain state human rights institutions in the field of combating discrimination on the basis of disability and analyzed the practice of application of administrative and legal means of combating discrimination in certain spheres of realization of the rights and freedoms of persons with disabilities. Made the general conclusions and formulated legislative proposals for improving the practice of using administrative and legal means of combating discrimination on the basis of disability

Key words: administrative and legal means, persons with disabilities, rights and freedoms of persons with disabilities, anti-discrimination, public authorities.